

O ESTATUS DO GALEGO NA BIBLIOGRAFÍA LINGÜÍSTICA ESCRITA EN INGLÉS*

XOSÉ RAMÓN VARELA PÉREZ
Universitat Pompeu Fabra

1. *Introducción*

O obxectivo deste traballo é avaliar unha parte substancial das referencias feitas recentemente ó galego en estudos lingüísticos realizados fóra de Galicia: a historia da lingua, o seu status como lingua diferenciada e a súa situación sociolingüística actual. Dentro da enorme cantidade posible de estudos onde poderíamos atopar referencias ó galego, decidiuse restrinxir a escolla seguindo dous criterios. En primeiro lugar, tivéronse en conta principalmente obras de consulta e de carácter divulgativo (manuais, enciclopedias, altas lingüísticos, etc.), polo que se desbotaron artigos publicados en revistas e actas de congresos. En segundo lugar, a escolla reduciuse a traballos redactados en inglés, publicados maioritariamente por autores de orixe anglosaxona, debido á enorme difusión e influencia que da que dispón esta lingua nos traballos lingüísticos a nivel internacional. Con estes dous criterios pretendeuse calibrar a repercusión que ten na actualidade a nosa lingua en obras amplamente manexadas polos estudiosos das linguas romances, estudantes universitarios e os lectores non especialistas. Neste sentido, o presente traballo complementa a visión de Fernández Rei (1988, 1993, 1996) sobre as posicións que unha parte da romanística, principalmente a feita no sur de Europa e en Alemaña, mantén sobre a posición do galego como lingua románica autónoma e independente do portugués.

Farase aquí, polo tanto, un percorrido cronolóxico por catro tipos de traballos: (1) enciclopedias de lingüística e dicionarios enciclopédicos de uso común; (2) manuais de lingüística comparada, que estudian a historia e evolución das linguas romances dende o latín ata os nosos días; (3) a bibliografía internacional máis recente sobre linguas minorizadas en

---

* Unha versión previa deste traballo foi presentada no I Congreso Internacional “A lingua galega: historia e actualidade”, organizado polo Instituto da Lingua Galega, que se celebrou en Santiago de Compostela en setembro de 1996.

Europa e as situacións de bilingüismo; (4) clasificacións tipolóxicas das linguas do mundo atlas lingüísticos.

A ausencia dunha caracterización axeitada do galego, que é xeral en case toda a historia da romanística, foi constatada en maior ou menor medida por autores galegos como Fernández Rei (1988, 1991, 1996), Monteagudo (1990) e Regueira Fernández (1991, 1996). En xeral, todos os romanistas apuntan a existencia dunha fase medieval galego-portuguesa de amplo cultivo literario e prestixio cultural. Pero á hora de describir a posterior evolución do galego como sistema independente, ou ben silencian esa evolución, ou ben sitúan a nosa lingua coma un dialecto máis dentro do sistema da lingua portuguesa. Algúns afirman que se trata dun dialecto do español, ou mesmo dun *patois* fortemente dialectalizado.

Como moi ben sinala Fernández Rei, a romanística practicamente ignorou a existencia do galego, “considerado na maioría dos casos un dialecto máis do portugués, aínda que falado en territorio español” (Fernández Rei 1996: 16). Nos diferentes manuais de lingüística románica e introduccións a esta disciplina é aínda habitual botar en falta unha mínima caracterización da lingua galega, o que é en parte explicable pola carencia de traballos científicos sobre o galego ata tempos ben recentes. Fronte a esta situación do pasado, dende finais da década dos sesenta e principios dos setenta, e debido ó estudio científico do galego na Universidade de Santiago de Compostela, a nosa lingua deixa de ser un *dialecto* ignorado, para ir pouco a pouco ocupando un espacio entre as demais linguas románicas modernas (Fernández Rei 1996: 17).

Cómpre sinalar, con todo, que aínda na actualidade os estudos lingüísticos que se realizan sobre o galego a nivel internacional estanlle a prestar moi pouca atención a: (1) o estudio do sistema lingüístico do galego, é dicir, a aspectos concretos da fonoloxía, fonética, sintaxe, etc., da nosa lingua; (2) a situación actual do galego entre as outras linguas romances.

No primeiro caso, hai que apuntar que as comparacións co catalán e o euskera son inevitables. A lingua catalana conta, dende os anos setenta, con gramáticas descritivas publicadas en inglés e dispoñibles para toda a comunidade de estudiosos dese idioma. As referencias a estruturas sintácticas do catalán son constantes, por poñer un exemplo, nas publicacións internacionais encadradas no paradigma da lingüística xenerativa. O euskera, por outra banda, dispón tamén da atención que lle prestan os abondosos estudos de tipoloxía lingüística, centrados en fenómenos como ergatividade, inexistentes nas demais linguas europeas. Pola contra, no caso do galego abonda con botar unha ollada á base de datos de lingüística dispoñible en CD-ROM da *Modern Language Association (MLA)* para constatar a escasa contribución da lingüística internacional polo estudio do sistema sincrónico da nosa lingua, aínda que si se aprecia un grande interese por parte de moitos filólogos alemáns por cuestións de

lingua e a literatura medievais. Sen embargo, é sintomático que a propia base de datos da MLA, utilizada como fonte bibliográfica por moitos lingüistas de todo o mundo, encadre as entradas bibliográficas que teñen a nosa lingua como obxecto de estudio como pertencentes a un “Portuguese-language; Galician-Portuguese-dialect”. Este estado de cousas axuda a perpetuar, na conciencia de moitos investigadores, que o galego é un dialecto máis do portugués.

En canto ó segundo ámbito anteriormente mencionado, o descoñecemento que aínda hoxe subsiste respecto ó galego, cabería explicalo en boa medida se temos en conta que a maioría dos romanistas non galegos non fixeron traballo de campo sobre a nosa lingua. A día de hoxe moitos investigadores e divulgadores da lingüística descoñecen o traballo que se fixo nos últimos vinte anos en relación co proceso de planificación de corpus e do status do galego, así coma o seu novo marco legal en Galicia. Por outra banda, á hora de caracterizar o galego como lingua de seu ou como dialecto do portugués, moitos autores non teñen en conta o novo marco teórico que abren os traballos de Heinz Kloss e Žarko Muljačić (Muljačić 1986: 57-58), baseado principalmente en criterios socioculturais. Para estes investigadores o termo *lingua* designa unha unidade lingüística obxecto de *elaboración* sociocultural, definida por unha serie de actuacións: cultivo literario, posesión dunha forma escrita máis ou menos constante, emprego na comunicación formal, recoñecemento institucional, determinación polos falantes mesmos do carácter distintivo da súa lingua.

Como ben sinala Fernández Rei ocorre a miúdo que cando clasifican as linguas neolatinas, moitos autores semellan seguir o camiño marcado pola *autoritas* de Wilhelm Meyer-Lübke, o romanista alemán de principios de século, e dos seus seguidores, que negaban o estatuto de lingua do catalán, e encadraban o galego nos dialectos do portugués, á altura do portugués do norte, o portugués do sur, o azorés, o madeirés e o mirandés (Fernández Rei 1991: 36). Como se verá logo, o peso desta tradición chega ata os nosos días na obra de estudiosos da Romanía como Posner, Elcock, Harris e Vincent, etc.

Outro motivo que pode explicar esta falta de información vén dado pola inexistencia, ata hai ben pouco, de estudos de galego nas universidades europeas. Por outra banda, tamén cumpriría sinalar o feito de que os lingüistas galegos do pasado non puideron ou non souberon dar a coñecer amplamente os seus descubrimentos con respecto ó galego no ámbito internacional da lingüística e a filoloxía (Monteagudo 1990: 296).

Galicia foi de sempre unha entidade marxinalizada xeográfica, política e culturalmente. Isto tamén afectou á consideración da nosa lingua dentro do estado español e fóra del, onde permaneceu ignorada. Aínda hoxe, moitos dos lingüistas dedicados a estudos de xeografía lingüística, por

exemplo, préstalle sistematicamente unha maior atención ás chamadas linguas oficiais dos distintos estados (italiano, francés, portugués, etc), ou ben tratan máis polo miúdo aquelas linguas que, aínda que non oficiais ata moi recentemente, gozaban dun certo prestixio ó ser empregadas en comunidades activamente defensoras da súa lingua e cultura, cun importante peso económico e que amosan dun certo prestixio literario e cultural en Europa (péñese singularmente no caso do catalán e o euskera).

A partir dos anos setenta, xorden unha serie de movementos de reivindicación cultural e política nas nacións sen estado. Estes movementos espertan o interese de moitos investigadores sobre as chamadas linguas minoritarias ou minorizadas (*minority languages*). Prodúcese un redescubrimento de novos espazos culturais e lingüísticos na Europa comunitaria e fóra de ela, tras a desaparición da URSS. O galego, por estas datas, pasa por unha etapa de redefinición do seu status e do seu corpus lingüístico. O noso idioma convértese en lingua oficial no territorio da nosa comunidade autónoma. O corpus estandarízase a partir de 1982 coas *Normas Ortográficas e Morfolóxicas do Idioma Galego*, propostas pola Real Academia Galega e o Instituto da Lingua Galega, e adoptadas despois como oficiais polo goberno galego, paso previo cara a unha verdadeira planificación do status. O galego ensínase xa na escola e na universidade galega, mesmo en universidades europeas e americanas. A máis disto, dende un punto de vista social e cultural, vai medrando entre os falantes, aínda que de forma moi lenta e pausada, un novo sentimento de que Galicia conta cunha cultura propia e cunha lingua de seu, cunha importante tradición literaria dende o Rexurdimento, que fai que a nosa lingua sexa apta para calquera tipo de comunicación e escrita. En resumo, conséntase o sentimento xeneralizado de que o galego é unha lingua por elaboración e distanciamento, diferenciada do portugués (Santamarina 1995).

Poderíase pensar que co novo estado de cousas prestaríase unha meirande atención ó fenómeno do galego, mais boa parte da bibliografía consultada segue a empregar criterios exclusivamente lingüísticos á hora de clasificar as linguas romances, ou simplemente se repite o dito por outros autores anteriores. E deste xeito aínda hoxe se poden atopar en moitas publicacións as mesmas ideas recibidas, que seguen a dar as costas á realidade actual sobre a nosa lingua. Moi a miúdo na bibliografía o galego, independentemente de que sexa cualificado como lingua ou dialecto, recibe moi pouca atención, cuantificada no escaso número de páxinas e referencias que se lle dedican. Ás veces os datos que dan son confusos, como por exemplo cando se menciona o número de falantes da nosa lingua, que segundo uns e outros autores oscila entre os dous millóns e os tres millóns (¿habituais?, ¿potenciais?).

Nesta liña de case total ignorancia sobre a historia e actualidade da lingua galega, tamén se dá o fenómeno curioso de que moitos autores vacilen á hora de se referir ó nome da nosa lingua en inglés: ás veces refírense a ela co correcto “Galician”, mentres outras co substantivo emprastado do español “Gallego” ou co adxectivo “Gallegan” ou “Galegan”. Esta confusión no nome que se lle ha de aplicar á nosa lingua tamén se dá ás veces noutras linguas: pénsese por exemplo na alternancia en italiano entre “Gallego” e “Galiziano”.

Tras esta introducción xeral ós estudos sobre a nosa lingua feitos por autores internacionais, cómpre deterse con máis atención en cada un dos tipos de traballo mencionados con anterioridade.

2. *Diccionarios enciclopédicos xerais e enciclopedias de lingüística*

No eido das grandes enciclopedias de lingüística e dicionarios enciclopédicos, vemos por exemplo que mentres na edición de 1933 do *Oxford English Dictionary* non se atopa ningunha entrada para o galego, nunha versión reducida deste dicionario e máis actualizada, a editada por Brown (1993), fálase dunha lingua galega, emparentada co portugués, termo o de “Galician” xa existente na época do inglés medio tardío. Por outra banda, a prestixiosa *Encyclopaedia Britannica*, editada por Robert McHenry, amosa certa inconsistencia á hora de caracterizar e clasificar o galego. Así, na parte de dicionario propiamente dito da enciclopedia fálase dun “Galician dialect” nas entradas correspondente a “Galician” e máis a “Portuguese language” (volumes 5 e 9 respectivamente). O galego é clasificado como “Portuguese dialect spoken in northwest Spain, often incorrectly considered a dialect of Spanish” (McHenry 1993, vol. 5: 85). Tamén se fai unha afirmación ben discutible: “Most of the region’s writers of the 20th century have written in Castilian” (McHenry 1993, vol. 5: 85). Pola contra, na parte temática da enciclopedia, no volume 28, no capítulo dedicado a España, fálase de catro linguas que teñen status oficial no estado español: castelán, catalán, euskera e galego. Novamente o autor desta parte da enciclopedia dubida entre referirse á nosa lingua como “Gallego” ou “Galician”, é dicir, toma prestado do español o termo para se referir ó galego. Nun volume anterior, o volume 22, na sección que trata a distribución das linguas romances en Europa fálase das linguas oficiais con estado, que teñen “lesser political or literary significance, or both”, e que son os dialectos occitano e retorrománico, o catalán, e o sardo (McHenry 1993, vol. 22: 620). Logo afírmase: “The dialect of the northwest (Galician or Gallego) is properly a Portuguese dialect...”. Pódese ver que, dependendo do autor de cada unha das partes da enciclopedia, temos unha ou outra caracterización do galego.

Polo que atinxe ás enciclopedias de lingüística de carácter xeral, publicacións moi difundidas en todos os centros de estudos universitarios, atopámonos cun caso flagrante de imprecisión e inadecuada clasificación da nosa lingua en dúas obras de divulgación lingüística de David Crystal. Na súa enciclopedia de lingüística do ano 1987 pódense atopar un mapa de linguas minoritarias en Europa -que tamén se pode atopar no volume de Williams (1991: 14)- no que as fronteiras lingüísticas do galego están asombrosamente mal trazadas, e ó pé do cal atopámonos con “the Galician dialect, closely related to Portuguese...” (Crystal 1987: 37), mentres reconece a existencia do euskera e do catalán. Cómpre sinalar, con todo, que tanto estes erros como algúns outros máis (e algunhas omisións) foron corrixidos por Crystal nunha segunda edición da súa enciclopedia (de 1997) despois das suxestións que lle fixo quen redacta estas liñas a finais de 1994. Non é sorprendente, polo tanto, que no seu *An Encyclopedic Dictionary of Language and Linguistics* (Crystal 1994) tampouco se recoñeza o galego:

Galician, spoken by c. 3 million people in north-west Spain, is a dialect of Portuguese, and there is a dialect continuum with Spanish in the border areas, with several varieties of the two languages being mutually intelligible (Crystal 1994: 308)

Na entrada que se lle dedica ás linguas romances na *International Encyclopedia of Linguistics*, Fleischman (1992: 339) encadra o galego e o portugués dentro do grupo das linguas ibero-romances do leste, aínda que máis adiante emprega o termo de “galego” para se referir tanto á lingua galega como á variedade norte de portugués “also spoken in Portugal”, o que pode levar moitos lectores e lectoras á confusión. Por outra banda, ningunha información proporciona sobre o galego a enciclopedia de lingüística en dez volumes editada por Asher (1993), o que resulta sorprendente se temos en conta que esta magna publicación ofrece información moi detallada e completa sobre os máis diversos temas lingüísticos.

Unha obra xeral máis recente é o dicionario enciclopédico da linguaxe e a lingüística de Bussmann (1996), en orixe escrito en alemán pero traducido ó inglés. Neste dicionario, dun só volume, e que trata con especial énfase temas de tipoloxía lingüística e lingüística comparada, vemos novamente que non existe unha entrada específica para o galego. Só na correspondente ó portugués podemos ler o seguinte: “Historically Portuguese derives from Galician Portuguese in northern Portugal and what is now Spanish Galicia (Gallego)” (Bussmann 1996: 372).

Para rematar esta sección temos o dicionario de termos lingüísticos de Matthews (1997), que cobre as principais familias lingüísticas e linguas do mundo. Ó contrario de que acontece co dicionario de Crystal e outros aquí mencionados, atoparemos unha entrada in-

dependente para o galego, lingua que se define como “Romance, closely related to Portuguese; an official regional language in north-west Spain” (Matthews 1997: 141).

3. Manuais de lingüística románica

Un tipo de traballos que teñen enorme difusión nas universidades e centros de investigación de todo o mundo son os manuais de lingüística comparada, compilados por distintos especialistas na Romanía. Neste tipo de publicacións faise unha evolución dende o latín ata as actuais linguas romances e sitúase a cada lingua en relación coas outras. Os autores destes manuais trazan a evolución do latín cara ó galego-portugués na idade media, lingua que sitúan en relación coas outras linguas ibero-romances que se están a formar na Península Ibérica. Sen embargo, hai que dicir que, polo xeral, moitos destes autores son moi imprecisos á hora de facer unha descrición axeitada da evolución posterior do galego-portugués medieval. Ás veces mesturan criterios moi distintos para xustificar algunhas das clasificacións dadas, e outras veces non se ofrece ningún criterio posible para explicar as razóns da inclusión ou non dunha ou outra variedade entre as linguas diferenciadas.

Á hora de comentar a evolución lingüística do galego tras a independencia do reino de Portugal, Elcock apunta o seguinte: “Galician, in the meantime, degenerated to a patois status; it is still widely spoken and practised as a literary cult by local enthusiasts” (Elcock 1960: 428), afirmación esta última (mais non a primeira) ata certo punto correcta na época na que foi redactado o seu manual.

No manual de Posner do ano 1966 menciónase o status do galego ó comentar a distinción existente entre o concepto de lingua fronte ó de dialecto: “Sometimes the definition of a dialect’s affiliations is very difficult; the Spanish dialect Galician, for instance, is obviously more akin to Portuguese than to Castilian” (Posner 1966: 246). Non queda nada claro a qué se refire aquí Posner co termo “Spanish dialect” referido ó galego. Xa nun manual máis recente desta mesma investigadora (Posner 1996), atopámonos doutra volta cunha posición moi ambigua, pois fronte ós numerosos exemplos tomados do galego para exemplificar fenómenos como a colocación dos pronomes enclíticos, o infinitivo persoal, as perífrases verbais, etc., insítese no seguinte:

On the basis of an illustrious medieval literary tradition, Galician (Gallego), the Iberian language of choice for lyric poetry, should be counted as an additional Romance language. However, the textbook stance is that it is the same language as Portuguese –or rather Galego-Portuguese, associated with north-western pre-Romantic Celtic

population and post-Romance settlement by Swabians... (Posner 1996: 191)

Dende logo Posner non aclara cáles son as motivacións que a levan a que o “textbook stance” sexa o de recoñecer unha soa lingua, o galego-portugués. Do mesmo xeito tamén é moi vaga á hora de prognosticalle ó galego un futuro incerto cando afirma:

Post-Franco liberalization of language policy has allowed the Galician regional Xunta to encourage use and diffusion of the language, but opinion is still split on how far the sway of Castilian, as the language of the Spanish state, should be challenged (Posner 1996: 215).

Con todo, Posner é unha das poucas voces na bibliografía internacional que saca á luz os tirapuxas aínda existentes na actualidade entre os actuais responsables da política normativizadora, que defenden un sistema lingüístico galego autónomo, e a minoría dos que queren reincorporalo ou satelízalo ó portugués: “Language activists, however, were split between those who advocated standardization along the lines of Portuguese, and those who preferred to go it alone” (Posner 1996: 215).

Outros manuais posteriores ó primeiro de Posner silencian a existencia do galego; tal é o caso de Agard (1967). O estudio de Hall do ano 1974 si fala, pola contra, de dous estándares lingüísticos ben diferenciados, o galego e o portugués (Hall 1974: 22-23). A obra posterior de Pei (1976) fala do galego como dunha variante da lingua portuguesa. Así mesmo, no libro de texto de Harris e Vincent (1988) a ausencia de información sobre a nosa lingua é case total. A clasificación que se achega na táboa de contidos do libro sobre as linguas romances é a seguinte: español, portugués, catalán, francés, occitano, italiano, sardo, retorrománico, romanés e os crioulos romances. Nada se di sobre o galego. Só no espacio dedicado ó portugués existe unha breve mención ó feito de que non se lle preste máis atención ó galego nesta obra: “Galician, from which Portuguese ultimately derives, is not given a systematic treatment here: standardisation has been long in coming, and the emerging standard emphasises the divergence between Galician and Portuguese” (Harris e Vincent 1988: 131).

4. Estudos de sociolingüística

O terceiro tipo de estudos que se van tratar aquí son os que se refiren, de xeito moi xeral, a temas de sociolingüística tales como o contacto entre linguas, o status das linguas minorizadas, as situacións de bilingüismo, etc. En gran medida, as noticias sobre o galego nestas publicacións son máis abondosas, aínda que nunca se chega ó grao de

información que se ofrece sobre o euskera e o catalán. Unha obra pioneira neste sentido é a de Stephen, publicada no ano 1976, e que menciona o feito evidente naquelas datas do status non oficial da nosa lingua. Recoñécelle ó galego a valía da súa literatura, mencionado, entre outros, a poetas como Rosalía e os poemas galegos de García Lorca (Stephen 1976: 665-674).

A partir dos anos oitenta e noventa, co nacemento dunha nova orde política internacional e co impulso que se lle dá en Europa ó autonomismo, xorde un novo clima de interese polas linguas minorizadas europeas, que pasan a ser consideradas elementos clave nas aspiracións autonomistas e independentistas de moitas comunidades. Este feito vese reflectido na maior atención que se lle presta ó galego, así como nun maior grao de coñecemento da realidade. Deste xeito, temos as referencias que fai o sociolingüista Ronald Wardraugh no seu libro *Languages in Competition* (Wardraugh 1987: 126-127). Este autor emite unha serie de xuízos sobre o presente e o futuro da nosa lingua que poden semellar pesimistas, pero que amosan, xa que logo, esa sinceridade e desapaixonamento que se ten ó ollar dende fóra os problemas cos que se enfronta a nosa lingua. Así, fronte a outras comunidades lingüísticas minoritarias en Europa

(...) the Galicians are one of the most dormant linguistic minorities in Europe today. The limited autonomy of the post-Franco years may prove to be largely irrelevant to the future of the language, which is not at all a promising one, unless some drastic change of attitude occurs in the region in which it is spoken (Wardraugh 1987: 127).

Para este investigador é evidente o perigo que supón defender o bilingüismo para Galicia ó afirmar sobre o caso galego: “The real issue is how bilingualism can be maintained when there are so many competing pressures and interests” (Wardraugh 1987: 126).

Así mesmo, froito deste recente interese polas minorías lingüísticas son as breves referencias ó galego que podemos atopar en Williams (1991), Horvath e Vaughan (1991), e Hofmann (1991). Fronte ós intelectuais occidentais dos anos sesenta, que relegaran o estudio das linguas sen estado ós dominios da historia e da literatura medieval, algúns destes autores céntranse na situación actual das linguas sen estado. Hofmann (1991: 171-172), por exemplo, describe o momento actual da nosa lingua no contexto da nova situación plurilingüística do estado español e os problemas que seguen a enturbar o normal desenvolvemento das linguas das comunidades autónomas.

Máis recente é a publicación do volume 5 de *Trends in Romance Linguistics and Philology*, editado por Posner e Green. Trátase dun volume centrado en diversas situacións de diglosia, bilingüismo e conflito lingüístico nas linguas romances, no que destaca o traballo publicado en

inglés de Monteagudo e Santamarina (1993), verdadeiro exemplo a seguir para dar a coñecer a nivel internacional datos sobre a nosa lingua. Neste volume, a contribución de Posner (1993) incide nalgúns puntos que retomará máis polo miúdo en Posner (1996), mentres que Green (1993) sinala que para a meirande parte de romanistas existen sete linguas estandarizadas: portugués, español, francés, italiano, romanés, catalán e occitano. Estas linguas contan cunha serie de criterios internos e externos para ser consideradas linguas de seu: 1) estar asociadas a un territorio no que son oficiais e simbolizan unha certa unidade territorial; 2) ser accesibles á poboación como linguas maternas ou linguas segundas; 3) estar dotadas dun corpus de textos escritos cun certo valor literario e cultural; 4) amosar un certo grao de normativización gracias ó traballo dos gramáticos; 5) ser recoñecidas externamente como linguas diferenciadas. Polo que respecta ó caso do galego, aínda recoñecendo a existencia dunha importante tradición literaria medieval

But Galician (...) despite acceding to the legal status of regional language in Spain, and despite the great strides its advocates have taken in both corpus and status planning, has yet to achieve significant international recognition (Green 1993: 9)

Esta afirmación coincide basicamente coas conclusións ás que se ha chegar no presente artigo: a escasa consideración que ten o status do galego como lingua propia para gran parte da romanística. Outra cousa é, sen embargo, afirmar que o galego non é unha lingua diferenciada simplemente pola opinión dun maior ou menor número de lingüistas. Green non parece ter en conta outros factores internos, como a estimación que poidan ter os falantes de galego de estar a empregar un código lingüístico ben diferente do doutras linguas veciñas, así como a recente toma de conciencia en moitos falantes das ideas prescristivistas que lles amosan o que é correcto en galego fronte o que non o é.

5. Publicacións de tipoloxía lingüística e atlas lingüísticos

Neste apartado farase un comentario das noticias que sobre o galego ofrecen todas aquelas publicacións que tratan da distribución xenética e tipolóxica das linguas do mundo, e que en moitos casos nos ofrecen referencias ó status político, social e cultural de cada unha das linguas, número de falantes, etc. Aínda que a partir dos anos setenta e oitenta houbo unha extraordinaria proliferación deste tipo de traballos, é evidente que a falta de investigación de campo adecuada sobre linguas individuais que amosan moitos destes traballos levou en moitos casos a aceptar sen crítica como válidos datos achegados por estudiosos precedentes.

Un dos primeiros estudos de importancia é o de Voegelin (1977). Este autor reconece as dificultades que presenta a tradicional distinción entre lingua e dialecto, na que deben intervir tanto factores de índole lingüística como étnicas, é dicir, sociolingüísticas (Voegelin 1977: 4). Sen embargo, á hora de encadrar o galego na Romania, faino dentro das variedades do portugués. Deste xeito, para este investigador existe un portugués do norte, integrado polo galego, falado en España por uns dous millóns de persoas, e mais polo portugués das provincias do norte de Portugal de Entre-Miño-e-Douro e Tras-os-Montes (Voegelin 1977: 293). Esta clasificación repétirase case sen cambios noutros volumes, notablemente en Grimes (Grimes 1988a; 1988b). Así por exemplo, no *Ethnologue* de Grimes a variedade “Galician” aparece citada baixo dous países distintos, España e Portugal, pois este autor agrupa baixo a mesma denominación tanto a variedade falada en Galicia por, segundo os seus datos, máis de tres millóns de persoas, coma os outros dialectos de Entre-Miño-e-Douro e Tras-os-Montes. As variedades do portugués serían, polo tanto, as seguintes: Beira, galego, Madeira-Azores, estremenho e brasileiro. Como se pode ver, podería tratarse dunha lectura calcada da do texto de Voegelin (Grimes 1988a: 474, 484).

Na súa presentación dun repertorio das 56 linguas controvertidas de Europa, Kloss e Haarman concédennlle ó galego o status de lingua por elaboración: trataríase dunha lingua diferenciada pola opinión (á que denominan “folk sentiment”) maioritariamente compartida polos seus falantes de estar a empregar un sistema lingüístico único (Kloss e Haarman 1984: 22).

O volume de Katzner (1986), publicado nun formato moi manexable e que conta xa con varias reimpresións, preséntase como un índice dunhas cincocentas linguas. Mais para o galego non inclúe nin unha entrada á parte nin ningún tipo de comentario sobre a nosa lingua na sección dedicada ás linguas romances. Unicamente, na entrada referida ó portugués, podemos ler sen maiores explicacións: “In northwesternmost Spain about 3 million people speak a dialect of Portuguese known as Galician” (Katzner 1986: 64).

A guía das linguas do mundo de Ruhlen (1987) inclúe arredor dunhas cinco mil linguas, seguindo unha clasificación xenética, é dicir, estrictamente sobre a base dunha orixe común das linguas en cuestión (Ruhlen 1987: vii). Inclúe ó galego dentro do grupo das linguas ibero-romances do norte e oeste, xunto co portugués. Tamén se refire á nosa lingua como un dialecto de transición (?) entre linguas contiguas, neste caso o portugués e o castelán.

O volume coordinado por Comrie (1991) proporciona información sobre o que este investigador considera as principais cincuenta linguas do mundo e as súas familias lingüísticas. Na sección dedicada ás linguas romances, fálase de cinco idiomas oficiais nos seus respectivos

estados, ademais doutros idiomas que o son por motivos (tan subxectivos) como a súa riqueza literaria (o caso do catalán e o occitano). Como casos “especiais” están o sardo, o siciliano e mais o galego “located in Spain but genetically and typologically closer to Portuguese” (Comrie 1991: 194). Iso si, reconécese explicitamente que a nosa lingua é considerada na actualidade coma unha lingua de seu: “Galician is now generally referred to in Spain as a language, although elsewhere it continues to be thought of (erroneously) as a regional dialect of Spanish” (Comrie 1991: 194).

Campbell (1991), no seu compendio en dous volumes sobre as linguas do mundo, ofrece información moi detallada e individualizada sobre máis de cincocentas linguas: a súa historia lingüística, sistemas de escritura, así como aspectos de fonoloxía, morfoloxía e sintaxe. Traballa con datos tomados doutras fontes, polo que o galego non ten unha entrada neste dicionario, onde si atopan entradas o euskera e o catalán. Por outra banda, no segundo volume, na entrada correspondente ó español, insítese en considerar o galego coma unha variante do portugués que se fala fóra de Portugal (Campbell 1991: 1264). Tampouco nunha versión máis recente e concisa deste compendio (Campbell 1995 nos ofrece unha entrada específica para o galego. Na entrada correspondente á lingua portuguesa só se fai a distinción entre o “European Portuguese” e o “Brazilian Portuguese”, para de seguida ofrecer unha breve descrición fonolóxica, morfolóxica e sintáctica do portugués.

No *Atlas of the World's Languages*, editado Cristopher Moseley e R. E. Asher (1994), a ambigüidade e o descoñecemento con respecto ó status do galego como lingua de seu entre as outras linguas romances é levada a un grao máximo. Cada unha das seccións deste atlas lingüístico foi redactada por un especialista na área lingüística en cuestión. O atlas, en palabras dos seus editores, pretende presentar unha visión actual da composición lingüística do planeta, incluíndo linguas minorizadas que corren o risco de desaparecer. Esta aposta pola amplitude de información e a atención ás linguas “pequenas” queda ben axiña desmentida polos feitos. Así, mentres na sección dedicada ás linguas que se falan na Península Ibérica fálase dunha lingua galega diferenciada, unhas páxinas máis adiante, no mapa lingüístico que se presenta das linguas da Península Ibérica (mapa 72), podemos ver que o galego aparece sen entidade como lingua e queda relegado ó status de variedade lingüística do castelán, xunto con outras coma o asturiano, o leonés, o aragonés, o valenciano e o andaluz. Nin sequera se trazan as fronteiras para ese “dialecto” galego, mentres si se marcan para as outras linguas: español, portugués, euskera, catalán, inglés (Xibraltar), francés e os crioulos.

A obra de Lyovin (1997) *An Introduction to the Languages of the World* ofrece unha clasificación xenética e tipolóxica das linguas, e como

novidade podemos dicir que é unha das poucas en recoñecer dende un primeiro momento que está baseada na opinión doutros autores, fundamentalmente no *Ethnologue* de Grimes e en Comrie (1991). Non é estraño, pois, atoparnos con que para Lyovin (1997: 48, 60) a composición lingüística do estado español sexa a seguinte: 28 millóns de falantes de español, 8,5 millóns de catalán e 615,000 de euskera. Con esta distribución cabería preguntarse onde encaixamos os galegofalantes (¿dentro das cifras que se ofrecen para o portugués?), pois neste volume non hai nin unha soa referencia á nosa lingua.

Efectivamente, xa dende as primeiras tentativas existentes de clasificación das variedades románicas pódese observar un intento de fundamentar a súa obxectividade científica no uso de criterios exclusivamente lingüísticos. Pero como ocorre que na práctica estes non permiten realizar por si mesmos tal clasificación, finalmente interveñen de xeito determinante uns criterios extralingüísticos que ás veces non aparecen explicitados (e polo tanto non son controlables) e noutras ocasións son manexados de xeito asistemático (e polo tanto conducen a clasificacións confusas).

Sirva como exemplo deste proceder o *Atlas of Languages. The Origin and Development of Languages Throughout the World* (Comrie, Matthews e Polinsky 1997). Neste atlas temos un esquema das linguas romances no que figuran: italiano, español, portugués, francés, provenzal (con esta denominación), romanés e retorrománico. Mais a continuación, de xeito incoherente, podemos ver na seguinte páxina un mapa das linguas de Europa no que se poden distinguir, ademais das linguas anteriormente citadas, aínda que cunha excepción notable, o galego, o catalán e o sardo; a excepción notable é o “provenzal”, que non aparece neste mapa (Comrie, Matthews e Polinsky 1997: 41). Por outra banda, contra o final do volume atopamos un mapa das linguas minoritarias en Europa no que aparece o galego, do que se afirma o seguinte: “Galician: between Spanish and Portuguese (¿xeograficamente? ¿tipoloxicamente?). Now used in broadcast media, higher education, and in literature” (Comrie, Matthews e Polinsky 1997: 410). Co galego neste mapa de linguas minorizadas tamén aparecen o occitano (xa non “provenzal”), o gascón (“a distinctive variety of Occitan”), o catalán, o friulano e o retorrománico. ¿Mais que foi do sardo?

Un maior grao de coherencia podémolo atopar na moi completa *Encyclopedia of the Languages of Europe* (Mackenzie 1998). Na voz “Galician” faise unha moi completa e asisada presentación da nosa lingua: definición tipolóxica do galego; orixes e historia da lingua; ortografía; alcance xeográfico e dialectoloxía; situación da lingua na actualidade. E o que resulta máis esperanzador, visto o ton de moitas das obras aquí descritas: inclúe unha bibliografía sobre o galego na que se recollen monografías e artigos escritos por lingüistas galegos, así como referencias ós artigos

sobre o galego no *Lexikon der Romanistischen Linguistik* (Holtus, Metzeltin e Schmitt 1994).

Pola contra, o diccionario das linguas de Dalby (1999), que ten como obxectivo ofrecer información sobre o contexto político, social e histórico dunhas catrocentas linguas. Na contraportada podemos ler unha descrición do alcance deste traballo: “Every language that has official status is included as well as those that have a written literature and (...) minor languages with special or anthropological interest”. Mais para Dalby, mentres o portugués se converteu na lingua dun estado independente e dun imperio, cunha literatura florecente, e que se ten afastado do galego, a nosa lingua “remains of local interest only” (Dalby 1999: 211).

Para rematar, cómpre sinalar aquí a recente publicación por parte de Fischer (1999) dun manual sobre a historia da linguaxe humana, dende os homínidos, a formación de diferentes familias lingüísticas, historia da escritura, etc. Presenta un esquema das linguas indoeuropeas, e nas derivadas do latín aparece o galego, así como referencias ó feito de se tratar dunha lingua europea sen estado xunto con outras coma o catalán, occitano, e romaní (Fischer 1999: 82-83, 118).

6. Conclusión

Polo repaso que se fixo nos apartados anteriores pódese constatar que aínda hoxe, nalgunhas obras recentes de divulgación lingüística, atopamos uns criterios confusos (cando non inexistentes) á hora de encadrar o galego entre as outras linguas ibero-romances, así como un enorme descoñecemento sobre a súa situación actual (social, política, xurídica), e os problemas ós que se enfronta a súa normalización en todos os seus ámbitos de uso.

Moitas clasificacións das variedades románicas seguen a pretender fundamentar a súa obxectividade científica no uso de criterios exclusivamente lingüísticos, apelando en moitos casos á autoridade dos mestres da gramática histórica, e noutros casos simplemente repetindo clasificacións e datos sobre o galego tomados de obras anteriores, como ocorre en moitos atlas e dicionarios de linguas. Con todo, pódese observar que canto máis nos achegamos ós nosos días podemos albiscar unha tendencia nalgúns traballos a dar noticias máis contrastadas sobre a situación do galego.

Se a lingua é parte esencial da cultura e da autoimaxe dun pobo e ademais, coma no caso do galego, esa lingua é a máis falada entre os galegos, deberíamos prestixiala tanto dentro como fóra do país, como se fixo co catalán e o euskera. Prestixiala fóra é tamén dignificala dentro, e a lingüística galega ten aquí unha importante tarefa á hora de dar a coñecer

a nosa lingua en todos os foros e publicacións nos que se fale de lingüística e linguas minorizadas: congresos e publicacións de lingüística románica, atlas lingüísticos, enciclopedias lingüísticas, publicacións centradas nas linguas minorizadas (*Plurilinguismes, Multilingua, Languages of the World*, etc.), e mesmo na rede Internet. Neste sentido, o traballo publicado en inglés por Monteagudo e Santamarina (1993), o feixe de artigos recollidos no *Lexikon der Romanistischen Linguistik* e as contribucións galegas ó volume 6 da revista *Plurilinguismes*, son unha mostra excelente do traballo que aínda resta por facer. Así mesmo, cómpre sinalar que a atención de lingüistas doutras nacionalidades polo sistema lingüístico do galego redundaría en beneficio dos nosos estudos de planificación, tanto do corpus coma do status.

As comunidades culturais e lingüísticas non se distinguen por ser máis ou menos enxebres ou “auténticas”, senón polo estilo en que son imaxinadas, como ben sinala Fernández Salgado (1994: 389). Dende o final da Idade Media ata o Rexurdimento, Galicia e a súa lingua simplemente non existían, e moito menos en letra impresa. As nosas imprentas, como indica Fernández Salgado, non difundiron esa comunidade imaxinada e con personalidade propia, nin aquí nin en ningures. Ben saben os planificadores lingüísticos galegos que o status do galego se prestixia e se fai máis atractivo facendo que, por exemplo, estudantes e investigadores estranxeiros estudien a nosa lingua e difundan a nosa cultura. Ben podería ser que con este e outros esforzos xurda de novo esa comunidade imaxinada que aínda hoxe se está a construír.

Bibliografía

- Agard, F. B. (1967): *A Course in Romance Linguistics*. Washington D.C: Georgetown University Press.
- Asher, R. E. (ed). (1994): *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. Oxford: Pergamon Press.
- Brown, L. (ed). (1993): *The New Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles*. Oxford: Clarendon Press. 5ª edición.
- Bussmann, H. (1996): *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*. London: Routledge.
- Campbell, G. L. (1991): *Compendium of the World's Languages*. London: Routledge.
- Campbell, G. L. (1995): *Concise Compendium of the World's Languages*. London: Routledge.
- Comrie, B. (1991): *The Major Languages of Western Europe*. London: Routledge.

- Comrie, B. / S. Mathews / M. Polinsky (1997) (eds.): *The Atlas of Languages. The Origin and Development of Languages Throughout the World*. London: Bloomsbury.
- Crystal, D. (1987): *The Cambridge Encyclopaedia of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crystal, D. (1994): *An Encyclopedic Dictionary of Language and Linguistics*. Harmondsworth: Penguin.
- Dalby, A. (1999): *Dictionary of Languages*. London: Bloomsbury.
- Elcock, W. D. (1960): *The Romance Languages*. London: Faber and Faber.
- Fernández Rei, F. (1988): “Posición do galego entre as linguas románicas”, *Verba* 15, 79-107.
- Fernández Rei, F. (1991): “A “questione della lingua” galega”, *A Trabe de Ouro* 1, 29-40.
- Fernández Rei, F. (1996): “A Posición do Galego, Lingua Románica Reemerxente”, in R. Lorenzo / R. Álvarez (eds.): *Homenaxe á profesora Pilar Vázquez Cuesta*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, 15-71.
- Fernández Salgado, B. (1994): “Sobre a semántica da estandarización”, *A Trabe de Ouro* 3, 79-88.
- Fischer, S. R. (1999): *A History of Language*. London: Reaktion Books.
- Fleischman, S. (1992): “Romance Languages”, in W. Bright (ed.): *International Encyclopedia of Linguistics*. Vol. 3. New York / Oxford: Oxford University Press, 337-343.
- Green, J. N. (1993): “Representations of Romance: contact, bilingualism and diglossia”, in Posner, R. / J. N. Green. (eds): *Trends in Romance Linguistics and Philology*. The Hague: Mouton de Gruyter. Volume 5, 3-40.
- Grimes, B. F. (ed.) (1988a): *Ethnologue: Languages of the World*. Dallas: Summer Institute of Linguistics.
- Grimes, B. F. (1988b): *Ethnologue Index*. Dallas: Summer Institute of Linguistics. 11ª edición.
- Hall, R. A. (1974): *External History of the Romance Languages*. New York: Elsevier.
- Harris, M. / N. Vincent. (1988): *The Romance Languages*. London: Croom Helm.
- Hoffmann, Ch. (1991): *An Introduction to Bilingualism*. London and New York: Longman
- Holtus, G. / M. Metzeltin / Ch. Schmitt. (eds.) (1994): *Lexikon der Romanistischen Linguistik*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag. Volume VI, 2.
- Horvath, B. M. / P. Vaughan. (1991): *Community Languages: a Handbook*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Katzner, K. (1986): *The Languages of the World*. London: Routledge. 2ª edición.

- Kloss, H. / H. Haarmann. (1984): "The Languages of Europe and of Soviet Asia", in H. Kloss / McConnell (ed): *Linguistic Composition of the Nations of the World*. Vol. 5. *Europe and the USSR*. Québec: Les Presses de l'Université de Laval, 11-75.
- Lyovin, A. V. (1997): *An Introduction to the Languages of the World*. New York/Oxford: Oxford University Press.
- Mackenzie, D. (1998): "Galician", in G. Price (ed.): *Encyclopedia of the Languages of Europe*. Oxford: Blackwell.
- Matthews, P. H. (1997): *Oxford Concise Dictionary of Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- McHenry, R. (ed). (1993): *The New Encyclopedia Britannica*. Chicago: The University of Chicago. 15ª edición.
- Monteagudo, H. (1990): "Sobre a polémica da normativa do galego", *Grial* 107, 294-315.
- Monteagudo, H. / A. Santamarina (1993): "Galician and Castilian in contact: historical, social, and linguistic aspects", in Posner, R. / J. N. Green. (eds): *Trends in Romance Linguistics and Philology*. The Hague: Mouton de Gruyter. Volume 5, 41-76.
- Moseley, C. / R. E. Asher (1993): *Atlas of the World's Languages*. London: Routledge.
- Muljačić, Z. (1986): "Le enseignement de Heinz Kloss (modifications, implications, perspectives)", *Langages* 83, 53-63.
- Parkinson, S. (1988): "Portuguese", in M. Harris / N. Vincent (eds.): *The Romance Languages*. London: Croom Helm, 131-169.
- Oxford English Dictionary*. (1933): Oxford: Clarendon Press.
- Pei, M. (1976): *The Story of Latin and the Romance Languages*. New York: Harper and Row.
- Posner, R. (1966): *The Romance Languages. A Linguistic Introduction*. New York: Anchor Books.
- Posner, R. (1993): "Language conflict in Romance: decline, death and survival", in Posner, R. / J. N. Green. (eds): *Trends in Romance Linguistics and Philology*. The Hague: Mouton de Gruyter. Volume 5, 41-76.
- Posner, R. (1996): *The Romance Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Regueira Fernández, X. L. (1991): "A contribución alemana á linguística galega", in M. Brea / F. Fernández Rei (eds.): *Homenaxe ó profesor Constantino García*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela.
- Regueira Fernández, X. L. (1996): "Os estudos sobre lingua galega", in R. Lorenzo / R. Álvarez (eds.): *Homenaxe á profesora Pilar Vázquez Cuesta*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, 47-67.

- Ruhlen, M. (1987): *A Guide to the World's Languages*. Vol 1. Stanford: Stanford University Press.
- Santamarina, A. (1995): "Norma e estándar", in H. Monteagudo (ed.): *Estudios de sociolingüística galega. Sobre a norma do galego culto*. Vigo: Galaxia, 53-98.
- Stephens, M. (1976): *Linguistic Minorities in Western Europe*. Llandysul: Gomer Press.
- Voegelin, Ch. F. (1977): *Classification and Index of the World's Languages*. New York: Elsevier.
- Wardraugh, R. (1987): *Languages in Competition*. Oxford: Basil Blackwell.
- Williams, C. H. (ed.): (1991): *Linguistic Minorities, Society and Territory*. Clevedon: Multilingual Matters.